

DEPUTAT ÎN PARLAMENTUL REPUBLICII MOLDOVA

MD-2073, Chișinău, bd. Ștefan cel Mare și Sfânt 105

www.parlament.md

10 noiembrie 2015

FLD nr. 117

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA

MD-2004, mun. Chișinău,
str. Al. Lăpușneanu, nr. 28

SESIZARE

privind *interpretarea* art. 135 alin. (1) lit. c) coroborat cu art. 141 alin. (2)
din Legea Supremă, *exercitarea controlului constituționalității* și
declararea neconstituțională a unor prevederi din Legea nr. 1115-XIV din 5 iulie
2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova,
în partea ce ține de încălcarea procedurii de adoptare stabilite
de normele constituționale și legale

Valeriu Ghilețchi / *[Signature]*
Tudor Deliu / *[Signature]*
Viktor Palchovici / *[Signature]*
[Signature]
M. Hobanu / *[Signature]*
Vladimir Hotineanu / *[Signature]*
Oleg Gucinschi / *[Signature]*
Gz. Cobzac / *[Signature]*
Vladimir Pshchenskiy / *[Signature]*
Igor Gherie / *[Signature]*

Balan Ion / *[Signature]*
Nae Simion Pleșea / *[Signature]*
St. Creangă / *[Signature]*
Oct. Istrate / *[Signature]*
G. Molanu / *[Signature]*
M. SĂTARU / *[Signature]*
H. Gota / *[Signature]*
V. Roșca / *[Signature]*

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ A REPUBLICII MOLDOVA			
INTRARE NR. <u>486</u>			
<u>12</u>	<u>11</u>	<u>20</u>	<u>15</u>

I. SUBIECTUL SESIZĂRII

Deputații în Parlament ai Fracțiunii Parlamentare a PLDM

Republica Moldova, MD-2073, mun. Chișinău,
bd. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 105, bir. 301
tel.: 022 280 383, www.parlament.md, www.pldm.md

II. OBIECTUL SESIZĂRII

1. În temeiul art. 135 alin.(1) lit. a) și b) din Constituția Republicii Moldova, art. 4 alin. (1) lit. a) și b) din Legea cu privire la Curtea Constituțională și art.4 alin. (1) lit. a) și b) din Codul jurisdicției constituționale, interpretarea normelor constituționale și controlul constituționalității legilor (constituționale, organice și ordinare), în special a procedurii de adoptare a acestora, ține de competența Curții Constituționale.

2. Luând în considerare faptul incontestabil al încălcării, de către deputații de legislatura a XIV-a, a procedurii de adoptare stabilite de normele legale și constituționale pentru examinarea și adoptarea unei legi de categorie constituțională, precum și având în vedere principiile exercitării directe de către popor a suveranității și acționării cu un înalt grad de responsabilitate a deputaților în Parlament, prin prezenta sesizare deputații în Parlament ai Fracțiunii PLDM solicită respectuos Înaltei Curți de Jurisdicție Constituțională:

(i) interpretarea art. 135 alin.(1) lit. c) coroborat cu art. 141 alin. (2) din Legea Supremă, prin prisma următoarelor aspecte:

- este necesară și/sau obligatorie avizarea repetată de către Curtea Constituțională a amendamentelor deputaților acceptate de Parlament în lectura a doua la un proiect de lege privind revizuirea Constituției, ulterior prezentării în Parlament a proiectului însoțit de avizul Curții Constituționale?
- este încălcată procedura de adoptare a unui proiect de lege constituțională ce a fost amendat substanțial și conceptual de către deputați în lectura a doua fără avizarea repetată de către Curtea Constituțională?
- în cazul în care Curtea Constituțională avizează repetat un proiect de lege de revizuire a Constituției, amendat substanțial în cadrul celei de-a doua lecturi în Parlament, acest proiect urmează să parcurgă toate procedurile expuse la art. 143 alin.(1) din Constituție?

(ii) exercitarea controlului constituționalității și declararea neconstituționalității unor prevederi (neavizate de Curtea Constituțională) din Legea nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova, în partea ce ține de încălcarea procedurii de adoptare stabilite de normele constituționale și legale, și anume: **art. I pct. 2 integral** și sintagma „**cu excepția cazului prevăzut la art. 78 alin. (5),”** din art. I pct.5 al Legii nr.1115-XIV din 5 iulie 2000.

3. Subliniem că prin prezenta sesizare se solicită *intrinsec* interpretarea unor prevederi constituționale și *extrinsec* controlul constituționalității unor prevederi adoptate de Parlament, în special în lumina principiilor statului de drept și prin prisma încălcării procedurii de adoptare stabilite de normele constituționale și legale. Or, în jurisprudența sa, Curtea Constituțională a statuat că, de fiecare dată când se cere verificarea constituționalității unor acte juridice concomitent cu interpretarea unor prevederi constituționale, verificarea constituționalității include interpretarea prevederilor în cauză în mod implicit.

4. Un alt argument indubitabil care determină și certifică acțiunile și dreptul de a ne adresa instanței de contencios constituțional sînt înseși statuările din jurisprudența Înaltei Curți, și anume Hotărîrea Curții Constituționale nr. 28 din 22 decembrie 2011, după cum urmează:

„67. În acest sens, Curtea reamintește că, pornind de la primatul Constituției și al asigurării conformității legilor și a altor acte juridice cu Legea Supremă (articolul 7 din Constituție), toți participanții la procesul legislativ sînt obligați să respecte procedura instituită de Legea Supremă. Rigorile impuse de Constituție față de adoptarea legilor au un caracter obligatoriu și nu pot fi modificate la discreția participanților la procesul legislativ. Or o lege are putere juridică numai dacă la etapele de elaborare și adoptare au fost respectate normele juridice respective.”

5. Legea Supremă, prin art. 135 alin.(1) lit. a), abilitază Curtea Constituțională cu controlul constituționalității *tuturor legilor adoptate de Parlament*, fără a face distincție între cele constituționale, organice și ordinare.

6. La fel, considerăm că sesizarea nu poate fi respinsă ca inadmisibilă și nu există nici un alt temei de sistare a procesului, deoarece Înalta Curte este sesizată legal și este absolut competentă să hotărască asupra interpretării solicitate (care nu a mai fost efectuată anterior în sensul abordat de autori), precum și a criticilor și obiecțiilor de neconstituționalitate în cauză.

7. Esența speței și a conflictului de natură constituțională vizează în special posibilitatea creată printr-un precedent ca deputații să modifice, să completeze și să amendeze în cadrul dezbatelor în Parlament proiectele de legi constituționale, fără a solicita avizul repetat cu caracter pozitiv al Curții Constituționale.

8. Astfel, sesizarea în cauză se referă la un ansamblu de elemente și principii cu valoare constituțională interconexate, precum statul de drept, supremația Constituției, principiul legiferării, precum și principiul prezumției că Legislativul acționează cu un înalt grad de responsabilitate, caracteristic organului reprezentativ suprem al poporului.

Considerații de FAPT

9. La data de 5 iulie 2000, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr.1115 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova. În opinia noastră, unele prevederi ale legii în cauză constituie generatorul unor profunde crize constituționale și politice, cu care s-au confruntat, și sîntem convinși că se vor mai confrunta, instituțiile statului și democrația în Republica Moldova.

10. Prin această lege, peste noapte, **fără consimțămîntul poporului**, care, potrivit art. 2 din Constituție, este suveranul puterii de stat, **Republica Moldova s-a transformat din republică prezidențială în republică parlamentară**. La ziua de azi, putem să atestăm faptul că modificările în cauză au fost adoptate mult prea rapid de către deputați și cu încălcări de ordin constituțional-procedural.

11. *Inter alia*, în conținutul Raportului privind amendamentele constituționale (CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010), Comisia de la Veneția a menționat următoarele:

„211. Among the special principles protected by unamendability are the following: the fundamental democratic (or republican) form of government, the federal structure, sovereignty, territorial indivisibility, and certain fundamental rights and freedoms. For example Article 89 last paragraph of the French Constitution, states that: “The republican form of government shall not be the object of any amendment”. This does not mean that the provisions on the form of government are unamendable, but merely that reforms should

not be so radical as to change the core republican form of government. Similar provisions are to be found in several constitutions, as for example in Article 139 of the Italian Constitution stating that "The form of Republic shall not be a matter for constitutional amendment", and in Article 9 (2) of the Czech Constitution stating that "Any changes in the essential requirements for a democratic state governed by the rule of law are impermissible".

12. Evenimentul de natură constituțională nu ar fi fost discutabil dacă anterior, la 23 mai 1999, în cadrul referendumului republican consultativ, *poporul suveran nu s-ar fi pronunțat pentru întărirea prerogativelor prezidențiale, și nu pentru diminuarea lor*. Astfel, la referendum au participat cca 1,4 milioane de alegători, ceea ce constituia 58,33%, din care 55,33% au răspuns „DA” la întrebarea „*Sînteți pentru modificarea Constituției în scopul instituirii sistemului prezidențial de guvernare în Republicii Moldova, în cadrul căruia Președintele republicii ar fi responsabil de formarea și conducerea Guvernului, precum și de rezultatele guvernării țării?*”. La aceeași întrebare 30,85% dintre alegători au răspuns „NU”.

13. În mod logic și legitim, reprezentanții poporului trebuiau să respecte voința suverană a acestuia și în mod absolut firesc trebuiau să țină cont de opinia majorității cetățenilor.

14. Curtea Constituțională, la rîndul său, prin Hotărîrea nr.32 din 15 iunie 1999, a confirmat rezultatele referendumului republican consultativ, însă a decis că acesta „*poartă caracter consultativ și rezultatele lui nu produc efecte juridice*”.

15. Astfel, ulterior, la 2 august 1999, un grup de deputați în Parlament a depus la Curtea Constituțională proiectul unei legi constituționale, prin care s-au propus modificări și completări în Legea Supremă. Autorii proiectului au propus modificarea Constituției în vederea *instituirii formei parlamentare de guvernămînt*, substituind forma mixtă sau prezidențială de guvernămînt existentă la acel moment. Această modificare, după părerea autorilor, presupunea redistribuirea competenței autorităților publice, schimbarea procedurii de alegere a Președintelui Republicii Moldova, abilitarea Guvernului cu dreptul de a emite ordonanțe în anumite domenii stabilite de Parlament etc.

16. Astfel, reprezentanții poporului în cauză, fiind în opoziție față de șeful statului, au inițiat revizuirea Constituției *în sensul diminuării statutului constituțional al Președintelui și privării poporului de dreptul de a alege Președintele*, în rezultat Președintele țării urma să fie ales de majoritatea deputaților aleși.

17. Este necesar de menționat că procedura prevăzută de proiectul depus la Curtea Constituțională nu ar fi perturbat foarte grav viața politică a țării, pentru că Parlamentul era obligat să aleagă Președintele. Această procedură de alegere a șefului statului este caracteristică republicilor parlamentare clasice. Printre altele, autorii inițiativei de revizuire a Constituției și-au motivat acțiunile, în nota informativă, tocmai prin acest argument. Mai mult decît atît, proiectul prevedea că în cazul nealegerii șefului statului, Președintele în exercițiu nu are dreptul de a dizolva Parlamentul.

18. Curtea Constituțională, prin Avizul nr.6 din 16 noiembrie 1999 asupra inițiativei de revizuire a Constituției Republicii Moldova, a emis următorul aviz: „(1) *Revizuirea Constituției este inițiată de un grup de deputați în Parlament, care întrunește condițiile impuse de dispozițiile art. 141 alin.(1) lit. b) din Constituția Republicii Moldova;* (2) *Clauzele proiectului de lege constituțională nu depășesc limitele revizuirii Constituției;* (3) *Proiectul legii privind revizuirea Constituției, în varianta propusă de grupul de deputați în Parlament, poate fi prezentat spre examinare Parlamentului.*”

19. În mod inexplicabil, majoritatea constituțională a Parlamentului de legislatura a XIV-a, la data de 5 iulie 2000, a adoptat în mod deliberat niște prevederi neavizate de Curtea

Constituțională, instituind astfel în Republica Moldova o republică „mult prea parlamentară”. Spre exemplu, dacă proiectul de lege prevedea alegerea Președintelui țării cu votul a 51 de deputați, noul text de lege prevedea deja alegerea lui cu 61 de deputați.

20. Cu titlu de exemplu și ca să înțelegem în detalii esența și metamorfoza modificărilor și completărilor operate, vom analiza evoluția art. 78 din Legea Fundamentală. Astfel, până la data de 5 iulie 2000, art. 78 din Constituție avea următorul conținut:

„Articolul 78. Alegerea Președintelui

(1) *Președintele Republicii Moldova este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.*

(2) *Pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova pot candida cetățenii Republicii Moldova care au împlinit vârsta de 35 de ani, au locuit sau locuiesc pe teritoriul ei nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat. Modul de propunere a candidaților este stabilit prin lege organică.*

(3) *Este declarat ales candidatul care a întrunit cel puțin jumătate din voturile alegătorilor ce au participat la alegeri.*

(4) *În cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi, cu condiția că numărul acestora e mai mare decât numărul voturilor exprimate împotriva candidatului.*

(5) *Nici o persoană nu poate îndeplini funcția de Președinte al Republicii Moldova decât pentru cel mult două mandate consecutive.”*

21. În continuare, vom analiza prin comparație textul art.78 din proiectul legii constituționale depus și avizat de Curtea Constituțională și, respectiv, textul final care a fost adoptat de Parlament.

Modificări avizate de CC prin Avizul nr. 6 din 16.11.1999 asupra inițiativei de revizuire a Constituției	Modificări efectuate prin <u>Legea nr.1115 din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova</u>
Articolul 78 se modifică și va avea următorul conținut: <i>Articolul 78. Alegerea Președintelui</i> (1) Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret. (2) Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova orice cetățean cu drept de vot, care are 35 de ani împliniți, a locuit permanent pe teritoriul Republicii Moldova 10 ani și posedă limba de stat. (3) Este ales candidatul care obține votul <u>majorității deputaților aleși</u>. Dacă nici un candidat nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur.	Articolul 78 va avea următorul cuprins: <i>Articolul 78. Alegerea Președintelui</i> (1) Președintele Republicii Moldova este ales de Parlament prin vot secret. (2) Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova cetățeanul cu drept de vot care are <u>40</u> de ani împliniți, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani și posedă limba de stat. (3) Este ales candidatul care a obținut votul <u>a trei cincimi</u> din numărul deputaților aleși. Dacă nici un candidat nu a întrunit numărul necesar de voturi, se organizează al doilea tur de scrutin între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului descrescător de voturi obținute în primul tur.

	(4) Dacă și în turul al doilea nici un candidat nu va întruni numărul necesar de voturi, se organizează alegeri repetate. (5) Dacă și după alegerile repetate Președintele Republicii Moldova nu va fi ales, Președintele în exercițiu dizolvă Parlamentul și stabilește data alegerilor în noul Parlament. (6) Procedura de alegere a Președintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică.”
--	--

Astfel, art. 78 din Legea Supremă, ca urmare a amendamentelor deputaților în Parlament, a suferit următoarele modificări:

- (i) vârsta de 35 de ani pentru candidatul la funcția de Președinte, avizată de Curtea Constituțională, a fost majorată de deputați la 40 de ani;
- (ii) numărul de 51 de voturi necesar pentru a fi ales Președinte, avizat de Curtea Constituțională, a fost majorat pînă la 61 de voturi ale deputaților;
- (iii) au fost introduse 3 alineate noi, neavizate deloc de Curtea Constituțională, care au introdus conceptul de alegeri repetate ale Președintelui.

22. La examinarea și dezbaterrea acestui articol ținem să cităm declarațiile unor deputați din stenograma ședinței Parlamentului din 5 iulie 2000, care confirmă modul cum a fost modificat art. 78 din Constituție în cadrul ședinței plenare. Spre exemplu a se vedea pag. 41(40)-45(46):

[...] Deputatul Eugen Rusu, președintele comisiei speciale constituționale: „La articolul 78 din Constituție propus în proiectul cu nr.4098 (n.a. – avizat de CC prin avizul nr.6 din 16.11.1999) într-o nouă redacție au parvenit amendamente de la un grup de deputați, care propun ca în alineatul 2 al acestui articol cifra 35 să fie substituită cu cifra 40. De asemenea articolul să fie completat cu 3 alineate noi, amendamentele deputaților sînt distribuite Dumneavoastră. Comisia a examinat aceste amendamente. Le acceptă parțial și propune de a adopta modificarea și completarea articolului 78 după cum urmează: Alineatul 1 să fie acceptat în varianta autorilor. Alineatul 2 să fie acceptat în varianta autorilor substituind cifra 35 cu cifra 40. Alineatul 3 va avea următorul cuprins: Este ales candidatul, care obține votul a 3/5 din numărul deputaților aleși. Dacă nici un candidat nu a întrunit acest număr de voturi se organizează al doilea tur de scrutin între primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținut în primul tur.”

[...] Deputatul Todoroglo Dumitru: „De aceea nu mai puțin de 3/5, și de 100 ori, dacă nu s-au găsit 3/5, Președintele să-i împrăștie dacă nu au minte cei din această sală, de aceea nu mai puțin de 3/5. Măcar și 2, 3 sau 20 de tururi (trad. aut.)”.

[...] Deputatul Vladimir Voronin a declarat: „La concret noi vorbim de Președintele țării, dacă noi dorim să ridicăm acest statut al Președintelui țării, dumnealui trebuie să fie încredințat că are o susținere de o majoritate mai mare decît 50 plus 1. Această majoritate îi dă lui permisiunea să fie mai independent, să fie mai de sine stătător în activitatea lui de Președinte. Noi insistăm, fracțiunea, să scoatem aceste două cuvinte, că turul nu știu care cu 50 plus 1 și să repetăm de cîte ori trebuie alegerile acestea pînă ce se va alege un Președinte ca lumea”. După declarația dlui Vladimir Voronin președintele Comisiei speciale a declarat fără a ezita: „Este clară formula. Se exclude alineatul care prevede turul trei, cu votul majorității deputaților”.

[...] Președintele ședinței, deputatul Dumitru Diacov: „Vă rog punem la vot articolul 78 cu propunerile făcute, cu modificarea propusă de domnul Voronin și acceptată de comisie. Cine este pentru, vă rog să votați. Mulțumesc. Cine este împotriva? Împotriva nu este nimeni. Se acceptă.”

23. Subliniem că, potrivit Regulamentului Parlamentului care era în vigoare la momentul respectiv, **proiectul avizat de Curtea Constituțională putea fi modificat de Parlament numai în plan redacțional**. Toate aceste fapte privite și analizate în ansamblu ne fac să credem că modificarea proiectului de lege constituțională a fost intenționată. Spre exemplu, art. 78 din Constituție, în proiectul avizat de Înalta Curte conținea 3 alineate, însă după dezbaterea amendamentelor propuse verbal în lectura a doua, în varianta finală acesta conține deja 6 alineate. O astfel de metamorfoză nu poate fi considerată o simplă coincidență sau o completare de ordin redacțional a art. 78 din Legea Fundamentală.

24. Se creează premisele să credem că deputații au încălcat deliberat Regulamentul Parlamentului, fiind în cunoștință de cauză, deoarece normele regulamentare nu permiteau modificarea proiectului de lege de revizuire a Constituției avizat de Curtea Constituțională. Ca urmare, Parlamentul, într-o singură zi, prin dezbaterea legii constituționale în două lecturi, a adoptat și a schimbat în esență forma de guvernare a țării.

25. Revenind la procedura de adoptare a Legii nr.1115 din 5 iulie 2000, vom evidenția graba cu care a fost elaborat proiectul de lege de revizuire a Constituției. Astfel, cu doar 12 zile până la adoptarea legii, pe 22 iunie 2000, a fost formată așa-numita *Comisie specială pentru examinarea proiectelor de legi privind revizuirea Constituției*. Comisia instituită trebuia să examineze trei proiecte de legi pentru revizuirea Constituției. Din 3 proiecte (în Parlament erau înregistrate 6 proiecte), Comisia a selectat norme diferite, fără a lua în considerare conceptul inițial al fiecărui proiect, și a propus plenului un proiect comasat.

26. Astfel, în ședința din 5 iulie 2000, Parlamentul a examinat 3 proiecte de legi pentru revizuirea Constituției:

- (a) nr. de intrare 3346 din 26 octombrie 1999 (*delegarea unor împuterniciri Guvernului*), inițiat de 39 de deputați în Parlament și avizat de Curtea Constituțională prin avizul nr. 4 din 14 octombrie 1999;
- (b) nr. de intrare 3389 din 28 octombrie 1999 (*modificări privind Procuratura*), inițiat de Guvern și avizat de Curtea Constituțională prin avizul nr.5 din 19.10.1999;
- (c) nr. de intrare 4098 din 24 noiembrie 1999 (*alegerea Președintelui țării de către Parlament*), inițiat de 38 de deputați în Parlament și avizat de Curtea Constituțională prin avizul nr. 6 din 16 noiembrie 1999.

27. Ulterior, conform stenogramei ședinței Parlamentului, după examinarea și dezbaterea acestora, cele trei proiecte de legi constituționale au fost votate de Parlament în primă lectură (a se vedea Hotărârile Parlamentului nr. 1111, 1112 și 1113 din 5 iulie 2000).

28. În aceeași ședință, Parlamentul a hotărât comasarea celor trei proiecte de legi constituționale adoptate în primă lectură într-un proiect unic (a se vedea Hotărârea Parlamentului nr. 1114 din 5 iulie 2000) care urma să fie prezentat Parlamentului pentru a fi examinat în lectura a doua.

29. În rezultat, pentru lectura a doua a fost prezentat spre examinare un singur proiect de lege constituțională. Este de remarcat faptul că, potrivit stenogramei, inclusiv după această comasare, în cadrul dezbaterilor în lectura a doua deputații au enunțat în ședința plenară o serie de amendamente care au fost acceptate, cu toate că normele legale din Regulamentul Parlamentului din acea perioadă stipulau că: „*În a doua lectură pot fi dezbătute și supuse votului doar amendamentele depuse în scris și semnate de cel puțin 5 deputați.*”

30. Nu putem fi de acord că deputații au încălcat Regulamentul Parlamentului fiind în necunoștință de cauză, deoarece aceștia au fost atenționați, în cadrul dezbaterilor

parlamentare, că Regulamentul nu permite modificarea proiectului de lege de revizuire a Constituției avizat de Curtea Constituțională. Parlamentul însă, cu o febrilitate de nedescris, a adoptat de urgență această lege, care a schimbat, în esență, forma de guvernare a țării, în aceeași zi și doar în două lecturi.

31. În mod firesc și legal-regulamentar, proiectul unic de lege constituțională (cu amendamentele depuse procedural și acceptate de Parlament), după dezbaterile pe articole și votarea tuturor amendamentelor, **urma să fie remis Curții Constituționale pentru avizare repetată**, și abia după aceea să fie votat în lectură finală.

32. La caz, pe data de 04.01.2001, deputatul V.Cecan a sesizat Curtea Constituțională pentru controlul constituționalității integral al Legii nr.1115 din 5 iulie 2000, subliniind că prin această lege de modificare a Constituției au fost introduse un șir de prevederi inexistente în proiectele prezentate spre avizare Curții Constituționale, și anume:

- art. 74 alin. (3) din Constituția Republicii Moldova, spre deosebire de proiect, conține sintagma „*alte propuneri legislative se examinează în modul stabilit*”;
- în art. 78 alin.(2), cifra „35” a fost înlocuită cu cifra „40” și a fost adăugată sintagma „*sau locuiește*”;
- la art. 78 alin.(3) sintagma „*votul majorității deputaților aleși*” a fost înlocuită cu sintagma „*votul a trei cincimi din numărul deputaților aleși*”;
- art. 85 alin. (4), spre deosebire de proiect, conține sintagma „*cu excepția cazului prevăzut la art. 78 alin.(5)*”;
- în art. 89 alin.(2) a fost adăugată sintagma „*Curtea Constituțională*”;
- art. 89 alin.(3) din proiect, cu următorul conținut: „*Hotărârea Parlamentului de demitere din funcție a Președintelui se confirmă de Curtea Constituțională*”, a fost exclus;
- art. 86, propus pentru modificare în proiect, în lege a rămas neschimbat;
- în art. 90, spre deosebire de proiect, a fost introdus un alineat nou, alin.(3), cu următorul cuprins: „(3) *Imposibilitatea exercitării atribuțiilor mai mult de 60 de zile de către Președintele Republicii Moldova este confirmată de către Curtea Constituțională în termen de 30 de zile de la sesizare.*”;
- varianta propusă în proiect pentru art.106/2 alin.(1) se deosebește esențial de cea din legea adoptată:
 - **în proiect se prevede:** (1) *În scopul îndeplinirii programului său de activitate Guvernul poate cere Parlamentului permisiunea de a efectua prin ordonanțe în decursul unei anumite perioade de timp unele măsuri care fac de obicei parte din domeniul legislației.*
 - **în lege:** (1) *În vederea realizării programului de activitate al Guvernului, Parlamentul poate adopta, la propunerea acestuia, o lege specială de abilitare a Guvernului pentru a emite ordonanțe în domenii care nu fac obiectul legilor organice.*
- spre deosebire de proiect, art. 135 alin.(1) lit. f) din Constituție a fost completat, prin legea adoptată, cu sintagma „*precum și imposibilitatea Președintelui Republicii Moldova de a-și exercita atribuțiile mai mult de 60 de zile*”.

33. Potrivit autorului sesizării respective, prevederile articolelor menționate supra **nu au fost avizate de Curtea Constituțională** și, prin urmare, contravin implicit dispozițiilor art. 135 lit. c) din Constituție, care prevede că *Curtea Constituțională se pronunță asupra inițiativelor de revizuire a Constituției*, precum și nu sînt în corespundere cu Avizul Curții Constituționale nr. 6 din 16 noiembrie 1999, și anume: „*Proiectul legii privind revizuirea Constituției, în varianta propusă de grupul de deputați în Parlament, poate fi prezentat spre examinare Parlamentului.*”

34. Curtea Constituțională a găsit însă o modalitate foarte simplă de a se eschiva de la garantarea supremației Constituției, declarând în Decizia nr. 5 din 18 mai 2001 că *legea de revizuire a Constituției, fiind adoptată, face parte din Constituție, din care cauză nu poate fi supusă controlului constituționalității*. Astfel, Curtea Constituțională a ignorat propriul său aviz asupra acestui proiect de lege de revizuire a Constituției.

35. Este de menționat că, în comparație cu sesizarea regretatului deputat Victor Cecan, care a contestat întreaga Lege adoptată la 5 iulie 2000, **prezenta sesizare are drept scop exercitarea controlului de constituționalitate numai asupra unor prevederi care au fost propuse ca amendamente de deputați în cadrul dezbaterilor parlamentare și care nu au fost avizate de Curtea Constituțională.**

36. La acest capitol se subliniază că Curtea Constituțională a examinat sesizarea sus-menționată numai sub aspect *intrinsec*, fără a face o analiză a obiecțiilor de neconstituționalitate extrinsecă. Sîntem de acord că, sub aspect intrinsec, în ceea ce privește corespunderea legii constituționale cu celelalte prevederi ale Constituției, legea de revizuire a Constituției poate să nu facă obiectul controlului de constituționalitate prin prisma imposibilității Curții Constituționale de a controla corespunderea cu Constituția a unei legi constituționale. Aceasta ar fi echivalentul confruntării Curții Constituționale cu cel mai înalt for reprezentativ și, în cazul recunoașterii ei neconstituționale, aceasta ar intra în contradicție cu voința Constituantei, chiar dacă aceasta este același Parlament. Pentru evitarea unor astfel de confruntări, **Constituanta originară a instituit controlul prealabil al inițiativelor de revizuire a Legii Fundamentale.**

37. Sub aspect *extrinsec* însă, Curtea Constituțională este obligată să vegheze asupra respectării voinței Constituantei originare, care a prevăzut o procedură specială de revizuire a Constituției. În procesul acestei supravegheri, Curtea Constituțională a avut obligația să se pronunțe prompt referitor la respectarea de către Adunarea Constituantă neoriginară (ulterioară) a procedurii de revizuire. Astfel, Curtea urma să dea o apreciere clară și promptă a încălcărilor de procedură comise, care au dus în final la adoptarea unei legi constituționale ce a venit în contradicție și cu voința autorilor inițiativei de revizuire a Constituției, și cu aprecierea dată de Curtea Constituțională proiectului inițial al legii de revizuire, ba mai mult, și cu voința majorității populației.

38. Ipotetic, într-o următoare etapă, prin nesocotirea normelor constituționale de procedură, Parlamentul, instituindu-se ca Adunare Constituantă, poate să admită și absurdul, cînd va putea adopta o lege de revizuire a Constituției cu o majoritate simplă de voturi, deoarece oricum Curtea Constituțională nu va avea dreptul de a o controla sub aspectul constituționalității.

39. În opinia noastră, ca urmare a acestor precedente, toate avizele Curții asupra proiectelor de revizuire a Constituției nu au nici o valoare constituțională sau juridică, pentru că în procesul adoptării legii deputații pot modifica și completa proiectul avizat fără a fi supuși unei sancțiuni de constituționalitate și fără a ține cont de normele imperative prescrise de Legea Supremă. Din aceste considerente, sînt absolut necesare interpretările solicitate și declararea neconstituționalității normelor contestate.

Considerații de DREPT

40. Motivul principal pentru efectuarea interpretării solicitate și examinarea obiecțiilor de neconstituționalitate ce planează asupra unor prevederi din Legea nr. 1115 din 5 iulie 2000 **reprezintă încălcarea procedurii stabilite de Legea Supremă pentru examinarea și adoptarea inițiativelor de revizuire a Constituției**, deoarece Parlamentul a adoptat

respectivul proiect de lege constituțională cu modificări esențiale ce nu au fost avizate repetat și pozitiv de către Înalta Curte de Jurisdicție Constituțională.

41. Art. 7 din Legea Fundamentală statuează: „*Constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică.*” Aceste condiții se referă inclusiv la legile de modificare a Legii Fundamentale.

42. Într-un stat de drept democratic, puterile legislativă, executivă și judecătorească sînt exercitate prin instituții separate și independente. Curtea Constituțională, îndeplinind justiția constituțională și exercitînd controlul de constituționalitate, influențează, într-un mod sau altul, activitatea legislativului și a executivului.

43. Principala funcție a instituției Legislativului este legiferarea, prin lege fiind reglementate cele mai importante domenii ale vieții sociale. Instituția legislativă este o instituție politică a puterii, ale cărei decizii se bazează pe acord politic și compromis, prin urmare *controlul exercitat de Curtea Constituțională asupra legilor adoptate de Parlament constituie un factor esențial pentru protejarea drepturilor și libertăților omului și a supremației Constituției.*

44. Legitimitatea unei legi și legalitatea sînt înțelese drept *conformitate a legii cu Constituția – Legea Supremă a țării –*, care constituie temelia justiției, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și cimentează relațiile dintre autorități și ființa umană. Prin urmare, una din funcțiile principale ale Curții Constituționale este evaluarea actelor juridice adoptate de instituția puterii legislative în privința conformității acestora cu Constituția. Activitățile legiuitorului sînt licite doar dacă nu depășesc limitele fixate de Constituție, a cărei supremație este garantată de Înalta Curte. Interferența atribuțiilor Curții Constituționale cu cele ale legislativului este importantă și prin aceea că demonstrează modul în care sistemul de drept, creație a puterii legislative, se conformează Legii Supreme a țării și dacă este garantată preeminența efectivă a normelor constituționale.

45. Potrivit art. 66 lit. a), art. 72 alin. (1) și (2), art. 143 alin.(1) din Constituție, adoptarea și modificarea legilor constituționale constituie prerogativa exclusivă a Parlamentului, în condițiile prevăzute de Titlul VI – *Revizuirea Constituției* (art. 141, 142 și 143 din Constituție).

46. În jurisprudența sa, Înalta Curte a subliniat că „*principiile și procedura de adoptare a legilor ce au caracter general-obligatoriu sînt stabilite de Legea Supremă și concretizate în Regulamentul Parlamentului. Totodată, avînd în vedere principiul supremației Constituției și sarcinile asigurării conformității legilor și a altor acte juridice cu dispozițiile Constituției, toți participanții la procesul legislativ sînt obligați să respecte procedura de legiferare, instituită prin Legea Supremă.*” (Hotărîrea Curții Constituționale nr. 12 din 23 martie 2000).

47. În același context, potrivit exigențelor generale obligatorii ale actului legislativ impuse de regulile de tehnică legislativă, proiectul legii trebuie să corespundă condițiilor de a fi în concordanță cu principiile de bază ale legiferării, să fie întocmit conform tehnicii legislative și să corespundă dispozițiilor constituționale și cu cadrul juridic existent.

48. La obiectul sesizării, în conformitate cu art. 141 alin. (2) din Constituție, „*proiectele de legi constituționale vor fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curții Constituționale, adoptat cu votul a cel puțin 4 judecători*”, cu respectarea condițiilor impuse de dispozițiile art. 141 alin. (1) lit. b) și art. 142 din Legea fundamentală.

49. Astfel, conform sensului normei constituționale precitate, proiectele de revizuire a Constituției pot fi adoptate de către Parlament doar în varianta avizată de Curtea

Constituțională, iar în cazul în care au fost introduse modificări și/sau completări, proiectul de lege constituțională amendat poate fi adoptat numai după ce Curtea Constituțională îl avizează repetat și pozitiv.

50. Subliniem că, prin Hotărârea nr.57 din 03.11.1999, Curtea Constituțională a reținut următoarele: „**Modificarea unor dispoziții ale Constituției, eludând prevederile art. 141, 142 și 143 din Constituție, ar constitui de fapt o revizuire implicită a ei, indiferent de motivele invocate și de procedeul utilizat, ceea ce ar fi o încălcare a Constituției**”.

51. În corespundere cu prevederile de atunci ale Regulamentului Parlamentului referitoare la procedura specială de adoptare a legilor privind modificarea Constituției (a se vedea Legea nr.984 din 18 mai 2000 pentru completarea Titlului II din Regulamentul Parlamentului, publicată în Monitorul Oficial la data de 4 iulie 2000), în special art. 74/7 alin.(2): „**În a doua lectură pot fi dezbătute și supuse votului doar amendamentele depuse în scris și semnate de cel puțin 5 deputați. Amendamentele nu pot viza introducerea unor elemente ce nu sînt prezente în proiectul avizat de Curtea Constituțională și pot ține doar de: a) redactarea textului; b) modificări care nu afectează esența prevederilor propuse de autor; c) omiterea unor articole sau părți de articole, dacă aceasta nu afectează esența proiectului.**”

52. Constituția este Legea Supremă care reglementează forma de organizare politică și juridică a Statului. Respectiv, în legile fundamentale sînt inserate diverse modalități tehnice de protecție a stabilității Constituției, prin asigurarea unui anumit grad de rigiditate a Constituției. Aceasta este o caracteristică fundamentală a tuturor constituțiilor scrise (spre deosebire de legile ordinare), care conțin prevederi ce permit propria revizuire. În aproape toate statele revizuirea Constituției este mult mai dificilă decît revizuirea legislației obișnuite și, de obicei, necesită fie o majoritate calificată parlamentară, *decizii multiple, un calendar și intervale speciale de timp* sau o combinație a acestor factori [a se vedea Raportul privind amendamentele constituționale (CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010)].

53. Atribuțiile legiuitorului constituțional sînt aproape întotdeauna obiectul unor proceduri și cerințe speciale. Cele mai frecvente caracteristici sînt **un interval de timp între inițiativă și prima lectură** (acesta variază între o lună, de la trei la șase luni, de la șase la douăsprezece luni), **necesitatea mai multor lecturi** (cu intervale între lecturi de la trei la șase luni), exigențe speciale privind votul și, uneori, recurgerea la alegeri. Spre exemplu, în Norvegia, amendamentul constituțional se depune la Parlament cu un an înainte de următoarele alegeri, iar sarcina de a decide revine Parlamentului următor, după alegeri [a se vedea Raportul privind amendamentele constituționale (CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010)].

54. Bunele practici internaționale în materie de revizuire a constituțiilor stabilesc că instituirea unor calendare și intervale speciale pentru procedurile de revizuire a Constituției are drept scop protecția Legii Fundamentale, prin asigurarea unor perioade de dezbateri și reflecție suficiente în vederea formării unei opinii libere și în cunoștință de cauză a decidenților. Rigiditatea constituțională constituie un important corolar al supremației Legii Fundamentale. Rigiditatea Constituției este o garanție pentru stabilitatea ei, de aceasta din urmă depinzînd, în bună măsură, și stabilitatea întregului sistem normativ al statului, certitudinea și predictibilitatea conduitelor umane fiind necesare pentru siguranța juridică (și nu numai) a membrilor comunității.

55. În același sens, în Raportul privind amendamentele constituționale, Comisia de la Veneția menționează următoarele: „*Existența unor proceduri rigide pentru revizuirea Constituției este un principiu important al constituționalismului democratic, care încurajează stabilitatea politică, eficiența, legitimitatea, calitatea procesului decizional, precum și protecția drepturilor și intereselor non-majorității. [...]*”

56. Particularitățile procedurii reglementate pentru revizuirea Legii Fundamentale sînt următoarele: (a) crearea unei comisii speciale a Parlamentului; (b) prezentarea obligatorie de către toate comisiile permanente și Guvern a avizelor și de către comisia specială a raportului privind oportunitatea modificărilor preconizate, precum și eventualele consecințe ale acestora; (c) dezbaterile proiectelor de legi constituționale în cel puțin două lecturi; (d) *imposibilitatea amendării proiectului avizat de Curtea Constituțională prin elemente noi, cu excepția: redactării textului, modificărilor sau omiterilor care nu afectează esența prevederilor propuse de autor*; (e) adoptarea proiectului în primele lecturi cu votul majorității deputaților prezenți și numai în lectura finală (ce poate fi a doua sau a treia) cu votul a 2/3 din numărul deputaților aleși; (f) trimiterea legii constituționale spre promulgare Președintelui Republicii; (g) declararea referendumului constituțional republican pentru aprobarea noilor prevederi ale legii de revizuire pentru normele vizate de art. 142 alin. (1) al Constituției.

57. Practica altor țări arată că au mai fost întâlnite situații când parlamentarii și-au permis să schimbe normele de modificare a Constituției în timpul dezbaterilor parlamentare și fără a cere repetat avizul organului de jurisdicție constituțională. Astfel, în jurisprudența Curții Constituționale a Ucrainei¹ este atestat un caz cînd Curtea nu a cedat presiunilor politice și a declarat neconstituțională o lege de modificare a Constituției Ucrainei *pe motivul nerespectării procedurii de adoptare*, ceea ce demonstrează în mod foarte clar seriozitatea cu care trebuie tratate aceste probleme de natură constituțională.

[...]

„3.2. Согласно статье 159 Основного Закона Украины законопроект о внесении изменений в Конституцию Украины рассматривается Верховной Радой Украины при наличии заключения Конституционного Суда Украины о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины. Предусмотренная статьей 159 Конституции Украины особая процедура рассмотрения законопроекта о внесении изменений в Конституцию Украины направлена на то, чтобы не допустить внесения изменений в Основной Закон Украины вопреки требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины.

В соответствии с официальным толкованием положений статьи 159 Конституции Украины, данным Конституционным Судом Украины в Решении от 9 июня 1998 года № 8-рп/98 по делу о внесении изменений в Конституцию Украины, „в случае внесения в процессе рассмотрения в Верховной Раде Украины поправок в законопроект он принимается Верховной Радой Украины при условии наличия заключения Конституционного Суда Украины о том, что законопроект с внесенными в него поправками соответствует требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины“ (абзац второй пункта 2 резолютивной части). При этом Конституционный Суд Украины в названном решении указал, что в соответствии со статьей 159 Конституции Украины обязательной проверке на соответствие статьям 157 и 158 Конституции Украины подлежит не только законопроект, представленный в Верховную Раду Украины в порядке статей 154, 155 и 156 Конституции Украины, но и все возможные поправки, внесенные в него в процессе его рассмотрения в пленарном заседании Верховной Рады Украины. **Законопроект, который согласно заключению Конституционного Суда Украины соответствовал требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины и в который были внесены поправки во время рассмотрения в пленарном заседании Верховной Рады Украины, подлежит также проверке Конституционным Судом Украины о соответствии этого законопроекта требованиям указанных статей Конституции Украины перед принятием его как закона о внесении изменений в Конституцию Украины (абзацы шестой, седьмой пункта 3 мотивировочной части).**”

[...]

¹ РЕШЕНИЕ КОНСТИТУЦИОННОГО СУДА УКРАИНЫ по делу о соответствии Конституции Украины (конституционности) Закона Украины „О внесении изменений в Конституцию Украины“ от 8 декабря 2004 года (дело о соблюдении процедуры внесения изменений в Конституцию Украины - Дело № 1-45/2010), 30 сентября 2010 года, № 20-рп/2010

Конституционный Суд Украины 10.12.2003 года дал Заключение № 3-в/2003 о соответствии Законопроекта № 4180 требованиям статей 157 и 158 Конституции по делу о внесении изменений в статьи 76, 78, 81, 82 и другие Конституции Украины.

В процессе доработки Законопроекта № 4180 и предварительного его одобрения 23.07.2004 года большинством от конституционного состава Верховной Рады Украины в него были внесены изменения, в том числе дополнения, уточнения формулировок предписаний и редакционные правки. На Законопроект № 4180 с внесенными в него поправками 23.07.2004 года Конституционный Суд Украины дал Заключение от 12.10.2004 года № 2-в/2004.

Во время дальнейшего рассмотрения Законопроекта № 4180 Верховной Радой Украины в него снова были внесены поправки (изменения). Однако измененный Законопроект № 4180 не был направлен Верховной Радой Украины в Конституционный Суд Украины для дачи заключения о его соответствии требованиям статей 157 и 158 Конституции Украины, а был рассмотрен и принят ею 08.12.2004 года как Закон № 2222.

[...]

Соблюдение установленной Конституцией Украины процедуры рассмотрения, принятия и вступления в силу законов, в том числе и законов о внесении изменений в Конституцию Украины, является одним из условий легитимности законодательного процесса.

[...]

6. Конституция Украины имеет высшую юридическую силу, а ее нормы являются нормами прямого действия (статья 8 Конституции Украины). Основной Закон государства гарантирует суверенитет Украины, ее территориальную целостность, права и свободы человека и гражданина, недопустимость их отмены или сужение содержания и объема, обеспечение правового порядка в Украине, в соответствии с которым органы государственной власти, органы местного самоуправления, их должностные лица обязаны действовать только на основании, в пределах полномочий и способом, которые предусмотрены Конституцией и законами Украины (статьи 2, 19, 21, 22).

[...]

Как указал Конституционный Суд Украины в абзаце третьем пункта 4 мотивировочной части Решения от 14 декабря 2000 года № 15-рп/2000, „решения Конституционного Суда Украины имеют прямое действие и для вступления в силу не требуют подтверждений со стороны любых органов государственной власти. Обязанность выполнения решения Конституционного Суда Украины является требованием Конституции Украины (часть вторая статьи 150), имеющей наивысшую юридическую силу по отношению ко всем иным нормативно-правовым актам (часть вторая статьи 8)“.

[...]

„Учитывая изложенное и руководствуясь статьями 147, 150, частями первой, второй статьи 152, статьей 153 Конституции Украины, статьями 51, 63, 65, 67, 69, 70, 73 Закона Украины „О Конституционном Суде Украины“, Конституционный Суд Украины,
Р Е Ш И Л:

1. Признать не соответствующим Конституции Украины (неконституционным) Закон Украины „О внесении изменений в Конституцию Украины“ от 8 декабря 2004 года № 2222–IV в связи с нарушением конституционной процедуры его рассмотрения и принятия.

2. Закон Украины „О внесении изменений в Конституцию Украины“ от 8 декабря 2004 года № 2222–IV, признанный неконституционным, утрачивает силу со дня принятия Конституционным Судом Украины настоящего Решения.

3. В соответствии с частью второй статьи 70 Закона Украины „О Конституционном Суде Украины“ возложить на органы государственной власти обязанность по неотложному выполнению настоящего Решения о приведении нормативно-правовых актов в соответствие с Конституцией Украины от 28 июня 1996 года в редакции, существовавшей до внесения в нее изменений Законом Украины „О внесении изменений в Конституцию Украины“ от 8 декабря 2004 года № 2222–IV.” [...]

58. În corespundere cu Legea Fundamentală, existența avizului Curții Constituționale este o condiție necesară și obligatorie pentru examinarea de către Legislativ a unui proiect de lege de revizuire a Constituției. Controlul preventiv al corespunderii constituționalității proiectului de lege constituțională, inclusiv prin respectarea cerințelor prevăzute de art. 141-142 din Constituția Republicii Moldova, este o etapă esențială a procedurii constituționale de modificare a Legii Supreme.

59. Art. 141 alin.(2) din Constituție prevede următoarele: „*Proiectele de legi constituționale vor fi prezentate Parlamentului numai împreună cu avizul Curții Constituționale, adoptat cu votul a cel puțin 4 judecători.*” Din analiza acestei norme constituționale rezultă fără echivoc că este vorba de proiectele avizate pozitiv de Curtea Constituțională. Prin urmare, subiecții cu dreptul de inițiativă de revizuire a Constituției prezintă Parlamentului numai proiecte de legi care nu contravin Constituției, votate de cel puțin 4 judecători, nicidecum cele avizate negativ.

Prin analogie, Constituția stipulează că „*Orice propunere legislativă sau amendament care atrag majorarea sau reducerea veniturilor bugetare sau împrumuturilor, precum și majorarea sau reducerea cheltuielilor bugetare pot fi adoptate numai după ce sînt acceptate de Guvern*”. Astfel, în jurisprudența sa Înalta Curte de Jurisdicție Constituțională, a reținut faptul că *numai* cu avizul Guvernului pot fi adoptate asemenea categorii de legi.

60. În susținerea argumentelor noastre facem referire și la Dicționarul explicativ al limbii române, care explică și detaliază sensul adverbului „**numai**” după cum urmează: **NÚMAI** adv. 1. (*Indică restricția sau exclusivitatea*) Nu mai mult de(cît)..., *nu altceva* sau altcineva *decît*..., nimeni sau nimic în afară de..., *nu altfel decît*..., nu altă dată sau în altă împrejurare decît..., nu în alt loc decît..., *nu în alt scop sau din altă cauză decît*...; *doar*; exclusiv. ♦ Loc. conj. *Numai să*...(sau *de*..., *dacă*...) = doar dacă, cu condiția să... [...]

61. Nu în zadar rolul determinant și modul de implicare a Curții Constituționale în asemenea situații este servit drept exemplu în Raportul privind amendamentele constituționale al Comisiei de la Veneția (CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010), în cazul Republicii Moldova și al Ucrainei: „*In Moldova for example, a proposal for constitutional amendment may be submitted to Parliament only if it has obtained the support of at least four judges of the Constitutional court. In Ukraine, the opinion of the Constitutional Court on the conformity of the proposed constitutional amendment with the relevant constitutional provisions is the pre-condition for the consideration of an amendment proposal by Parliament.*”

62. Mai mult, Comisia de la Veneția, în Raportul privind amendamentele constituționale (CDL-AD(2010)001 din 19 ianuarie 2010), a atenționat despre efectele negative ale ignorării de către deputați a controlului apriori de către Curtea Constituțională asupra amendamentelor constituționale și a concluzionat dînd drept exemplu anume reforma constituțională din Moldova efectuată în anul 2000:

„195. *As far as the Venice Commission can judge, the experiences with such mandatory a priori judicial review of proposals for constitutional amendment are mixed. On the one hand, there are some examples that the constitutional courts have made useful contributions, which have improved and served as guidance for the subsequent parliamentary and public debates. On the other hand, there are also examples that the a priori involvement of the court has brought excessive rigidity to the amendment process. This is particularly so if any (even the smallest) change made in the amendment proposal following the ruling of the court would mean that the revised version would again have to be submitted back to the court. It can also be argued that a priori judicial review of this kind constitutes a rather*

strict limitation on parliament – posing the risk that some proposals are cut away without even having the chance to be democratically debated.

196. *The Venice Commission has also had the chance to observe that the requirement of a priori judicial review of proposals for constitutional amendment can have unintended consequences. **This happened with the constitutional reform debate in Moldova in 2000, during which there was strong antagonism between parliament and the president. With the involvement of the Venice Commission it was possible to establish a joint parliamentary presidential commission that was able to agree on a compromise text. However, partly because the compromise proposal would have had to be sent back to the constitutional court for another round of review, the parliamentary majority decided instead to adopt a text that had previously been cleared by the court. Thus the compromise in the joint committee was thwarted, and an amendment adopted against the will of the president, which later proved to be a source of considerable political instability.***

63. Subliniem și faptul că avizul Curții Constituționale este adoptat cu votul a cel puțin 4 judecători. Prin această exigență, legiuitorul a subliniat importanța avizului Curții Constituționale asupra proiectului legii de revizuire a Constituției. Or, cu excepția acestui tip de avize, Curtea poate adopta orice act și cu votul a 3 judecători.

64. În sensul criticii formulate aici, drept confirmare servește practica anterioară a Curții Constituționale de aplicare a normei cuprinse în art.141 alin.(2) din Constituție:

- Avizul nr.1 din 17 martie 1997 „Asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova”;
- Avizul nr.1 din 10 iunie 1998 „La inițiativa de completare a art.73 din Constituție”;
- Avizul nr.1 din 9 februarie 1999 „Asupra proiectului de lege constituțională privind modificarea unor articole din Constituția Republicii Moldova”;
- Avizul nr.3 din 11 mai 1999 „Asupra proiectului de lege constituțională pentru modificarea art. 127 din Constituția Republicii Moldova”;
- Avizul nr.1 din 12 februarie 2002 „Asupra proiectului de lege pentru modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova”;
- Avizul nr.2 din 30 iulie 2002 „Asupra inițiativei de revizuire a Constituției” etc.

65. Plus la aceasta, chiar în pct.3 din dispozitivul Avizului nr.6 din 16 noiembrie 1999, Curtea Constituțională a stabilit în mod exact procedura ulterioară: „*Proiectul legii privind revizuirea Constituției Republicii Moldova, în varianta propusă de grupul de deputați în Parlament, poate fi prezentat spre examinare Parlamentului.*”

66. Principiile legalității și securității juridice într-un stat de drept reclamă ca toți subiecții procesului legislativ să respecte rigorile dispozițiilor constituționale și normelor legislative ce reglementează acest proces. Or, o lege are putere juridică numai dacă la etapele de elaborare și adoptare au fost respectate normele juridice respective.

67. Pornind de la cele menționate, subliniem că obiecțiile de neconstituționalitate referitor la normele contestate din Legea nr.1115 din 5 iulie 2000, se referă la faptul că acestea urmează a fi examinate sub aspectul constituționalității nu după conținutul lor, ci după procedura de examinare și adoptare stabilită de normele constituționale și legale.

68. Astfel, în speță, se menționează că Parlamentul Republicii Moldova a votat normele contestate cu încălcarea procedurii de adoptare stabilite de norma constituțională, prin faptul că Curtea Constituțională a avizat un proiect de lege, iar Parlamentul, în cursul dezbaterilor, a completat și a modificat proiectul de lege constituțională în cauză cu prevederi noi, fără a solicita și fără a avea avizul repetat și pozitiv al Curții Constituționale.

69. Mai mult, Curtea Constituțională, fiind unica autoritate abilitată prin lege să exercite controlul prealabil de constituționalitate asupra unui proiect de revizuire a Legii Fundamentale, are plenitudinea de jurisdicție determinantă în acest domeniu. A accepta ca considerentele și deciziile sale să fie interpretate sau ocolite, în procesul de aplicare a legii, de către alte instituții ale statului ar echivala cu o știrbire a competenței Curții. Astfel, opozabilitatea *erga omnes* a hotărârilor, deciziilor și avizelor Curții Constituționale implică obligația constituțională a tuturor autorităților de a aplica întocmai actele Curții la situațiile concrete în care Înalta Curte s-a pronunțat.

70. Raportînd la cazul supus examinării, după avizarea unui proiect de lege constituțională de către Curtea Constituțională, rolul și votul deputaților devin mai mult tehnice, deoarece Parlamentul poate vota doar și numai doar textul avizat de către Curte. Altfel spus, în procesul de examinare și adoptare a unui proiect de lege constituțională, acțiunile Parlamentului și ale Curții Constituționale sînt interdependente. Or Parlamentul nu poate adopta o revizuire a Constituției fără avizul pozitiv al Curții și, respectiv, Curtea nu poate obliga Parlamentul să adopte o modificare sau alta la Legea Supremă. Însă, în cazul în care Parlamentul decide modificarea / completarea normelor constituționale, acest lucru este posibil doar în condițiile avizării și cu girul pozitiv al Curții Constituționale.

71. Sîntem convinși că Curtea Constituțională are dreptul deplin, garantat de art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție, de ***a exercita controlul constituționalității procedurii de adoptare a legii de revizuire a Constituției (în speță: normele contestate din Legea nr.1115 din 5 iulie 2000)***. Această realitate juridică este bazată atît pe obligația Curții Constituționale, prevăzută de art.134 alin.(3) al Constituției, de a contracara orice abuz al Parlamentului, inclusiv ca Adunare Constituantă, cît și pe principiul general de drept al nulității actului adoptat cu încălcarea procedurii.

72. *Inter alia*, prin Hotărîrea nr.28 din 22 decembrie 2011, Înalta Curte a declarat neconstituțională Legea nr. 184 din 27 august 2011 privind modificarea și completarea unor acte legislative, întrucît **a fost încălcată procedura de adoptare a acesteia**. Astfel, Înalta Curte de Jurisdicție Constituțională a confirmat și a stabilit că *orice lege poate fi declarată neconstituțională în situația și realitatea juridică de încălcare a procedurii de adoptare*.

73. La fel, în Hotărîrea nr.33 din 10 octombrie 2013, Instanța de contencios constituțional a statuat următoarele considerente: „61. Curtea a reținut în jurisprudența sa că **principiul stabilității raporturilor juridice nu poate implica promovarea unui drept prin intermediul unei ilegalități**. Așadar, în această situație, **posibilitatea revizuirii unei situații create cu încălcarea normelor constituționale constituie singura modalitate de contracarare a efectelor principiului, potrivit căruia *fraus omnia corrumpit***. Nu în ultimul rînd, responsabilitatea statului față de cetățean presupune *eo ipso* prezumția de conformitate a actelor normative aplicate cu prevederile Constituției.”

75. Cît privește modul de punere în aplicare a unei astfel de hotărîri eventuale, Curtea Constituțională urmează, credem noi, să atragă atenția Parlamentului asupra caracterului neretroactiv al unei astfel de hotărîri și a posibilității Legislativului de a adopta o hotărîre privind stabilirea datei noilor alegeri ale Președintelui Republicii prin vot universal după expirarea mandatului actualului Președinte. Recunoașterea neconstituțională a normelor contestate din Legea nr. 1115 din 5 iulie 2000, în opinia noastră, nu afectează mandatul actualului Parlament, precum și nici nu are implicații asupra mandatului actualului Președinte, care expiră în aproape 4 luni, perioadă suficientă pentru organizarea alegerilor Președintelui Republicii Moldova prin vot universal.

76. Reținem că, la întrebarea ce norme constituționale se vor aplica în situația în care Înalta Curte va dispune neconstituționalitatea normelor contestate în această speță de natură constituțională, răspunsul se află deja în jurisprudența Înaltei Curți, și anume în Hotărîrea nr.33 din 10.10.2013 privind interpretarea art.140 din Constituție. Astfel, în această hotărîre Curtea a hotărît că: „În cazul declarării neconstituționalității unor norme/acte, pînă la operarea modificărilor de rigoare de către autoritatea emitentă, urmează să se aplice normele/actele anterioare declarării neconstituționalității, într-un mod conform considerentelor menționate în hotărîrile Curții Constituționale.”

77. Astfel, ordinea constituțională nu va fi periclitată din considerentele că: (a) mandatul actualului Președinte al Republicii Moldova se află la sfîrșit și (b) jurisprudența constituțională stabilește deja procedeul și efectele juridice prin care prevederile anterioare textului de lege declarat neconstituțional reintră în fondul activ al dreptului. Astfel, Curtea Constituțională va avea posibilitatea de a se pronunța asupra modului de aplicare și executare a hotărîrii sale, explicînd consecutivitatea procedurilor constituționale ce urmează a fi aplicate de autoritățile vizate (Parlament, Guvern și Președinție).

78. Din punctul nostru de vedere, interpretarea solicitată este indubitabil necesară clasei politice și societății, deoarece, considerăm noi, normele contestate au fost adoptate cu încălcarea art. 1 alin. (3) din Constituție, potrivit căruia: *„Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sînt garantate.”*

79. În jurisprudența sa Curtea Constituțională a reținut, cu valoare de principiu, că *statul de drept nu este o ficțiune, care are doar natură declarativă. Funcționarea statului de drept trebuie să se manifeste prin acțiuni practice.* În acest context, ne raliem postulatului prin care statele sînt încurajate să-și consolideze eforturile în vederea sporirii, inter alia, a responsabilității instituțiilor de stat și a persoanelor oficiale, a respectării statului de drept în administrația publică, precum și a rolului curților constituționale ca instrument pentru asigurarea respectării în toate instituțiile de stat a principiilor statului de drept, democrației și drepturilor omului.

80. Exigențele statului de drept presupun *asigurarea legalității, securității juridice, interzicerea arbitrarului, accesul la justiție în fața instanțelor judecătorești independente și imparțiale, inclusiv controlul judiciar al actelor administrative, respectarea drepturilor omului, nediscriminarea și egalitatea în fața legii* [a se vedea Raportul Comisiei de la Veneția privind statul de drept, CDL-AD(2011)003rev, Strasbourg, 4 aprilie 2011, § 41].

81. În preambulul său, Legea fundamentală se referă la statul de drept ca valoare supremă. Astfel, principiul statului de drept, fiind consacrat în preambul, vizează Constituția în integralitatea sa. **Acest principiu fundamentează exigența unei protecții adecvate împotriva arbitrarului din partea puterii publice și a exponenților partidelor politice.**

82. Finalmente, în sprijinul argumentelor noastre expuse supra, facem referire și la poziția recentă a Curții Constituționale exprimată la 10 noiembrie 2015 (PCC-01/42c 335), care a confirmat încă odată în plus că „... după avizare de către Curtea Constituțională, **nu se admit intervenții în textul proiectului legii de revizuire a Constituției ...**”.

83. În contextul argumentelor aduse în sprijinul obiectului sesizării și luînd în considerare criza politică și instituțională cu care se confruntă Republica Moldova la acest moment, precum și în condițiile în care hotărîrile Curții Constituționale produc efecte juridice doar pentru viitor, **solicităm respectuos Înaltei Curți de Jurisdicție Constituțională:**

(i) **admiterea spre examinare a prezentei Sesizări în regim de urgență;**

(ii) interpretarea art. 135 alin. (1) lit. c) coroborat cu art. 141 alin. (2) din Legea Supremă, prin prisma următoarelor aspecte:

- este necesară și/sau obligatorie avizarea repetată de către Curtea Constituțională a amendamentelor deputaților acceptate de Parlament în lectura a doua la un proiect de lege privind revizuirea Constituției, ulterior prezentării în Parlament a proiectului însoțit de avizul Curții Constituționale?
- este încălcată procedura de adoptare a unui proiect de lege constituțională ce a fost amendat substanțial și conceptual de către deputați în lectura a doua fără avizul repetat al Curții Constituționale?
- în cazul în care Curtea Constituțională avizează repetat un proiect de lege de revizuire a Constituției, amendat substanțial în cadrul celei de-a doua lecturi în Parlament, acest proiect urmează să parcurgă toate procedurile expuse la art. 143 alin. (1) din Constituție?

(iii) **exercitarea controlului constituționalității și declararea neconstituționalității unor prevederi** (neavizate de Curtea Constituțională) **din Legea nr. 1115 XIV din 5 iulie 2000** cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova, în partea ce ține de încălcarea procedurii de adoptare stabilite de normele constituționale și legale, și anume: **art.I pct.2 integral și sintagma „cu excepția cazului prevăzut la art.78 alin.(5),” din art.I, pct.5 al Legii nr. 1115 XIV din 5 iulie 2000.**

**Cu cea mai înaltă considerație pentru Înalta Curte,
deputații în Parlament ai Frațiunii Parlamentare a
Partidului Liberal Democrat din Moldova**

Valeeriu Ghilețchi / *[Signature]*
Tudor Deliu / *[Signature]*
Gheorghe Păltor / *[Signature]*
Dr. Ogoche / *[Signature]*
M. Ciobanu / *[Signature]*
Vladimir Stăneanu / *[Signature]*
Clăuș Gucinschi / *[Signature]*
Er. Cobzare / *[Signature]*
Dădău Păstăruș / *[Signature]*
G. G. / *[Signature]*
Gheorghe / *[Signature]*
Bălan / *[Signature]*
Mădălina Pleșcu / *[Signature]*
Vasile Roșca / *[Signature]*